

Àmfores grecoitàliques i massaliotes amb segell en llengua grega trobades a Catalunya

Isabel Canós i Villena

Presentem en aquest article uns fragments (anses i colls, sobretot) d'àmfores (i alguna de sencera) de tipus massaliota i grecoitàlica¹ amb segell en grec procedents de les excavacions d'Empúries, Pontós i Roses (Alt Empordà), Ullastret (Baix Empordà), Guissona (La Segarra) i Isona (Pallars Jussà).²

¹ "Dictionnaire des Céramiques Antiques en Méditerranée Nord-Occidentale" a *Lattara* 6, Lattes 1993, dirigit per M. Py, especialment el capítol "Amphores gréco-italiques" fet per M. Py, pp. 46-48 amb la bibliografia més recent i més important sobre aquest tipus d'àmfores, i el capítol "Amphores massaliètes" per M. Bats, pp. 60-63 amb tota la bibliografia també per a aquest tipus d'àmfora.

² Volem agrair aquí a tots els que ens han ajudat en aquesta recerca facilitant-nos l'accés a les peces: A. Martín del Centre d'Investigació arqueològica de Girona; P. Castanyer i la resta de l'equip d'arqueòlegs d'Empúries; E. Pons, responsable de les excavacions de Pontós; M. Parramon que ens va obrir el Museu de Guissona i M. Morán per dir-nos on podríem trobar bibliografia sobre les àmfores d'Isona.

1. ÀMFORES GRECOITÀLQUES

El primer grup de fragments pertany a les àmfors grecoitàlques. Aquest tipus d'àmfora s'anomena així per tal d'indicar la filiació i el lloc de producció: són àmfors de tradició grega i de producció italiana i també s'anomenen així per marcar la seva posició intermèdia cronològica entre les àmfors gregues i les romanes. Són d'argila d'un to rosat, amb pastes tirant a groc o taronja i tenen inclusions de sorres o miques diversos. Les àmfors grecoitàlques difoses del s. IV al II a.C. i destinades a transportar vi, eren fabricades a Sicília, a la Magna Grècia i els exemplars més recents provenen d'Itàlia Central. En les despulles de vaixells l'associació amb els primers carregaments de campaniana A indica que han servit per a transportar vi tirrè (Etrúria, Laci i Campània). Will³ identifica sis categories, el model A data des de la segona meitat del s. IV a principis del s. III, són originàries de l'àmbit egèu i porten segells grecs i ibers i han estat fabricades a Sicília i la Magna Grècia. Els tipus B, C i D diu Will que ja porten el segell en llatí i provenen de la Itàlia central tirrena. Manacorda⁴ les classifica també per ordre cronològic des del tipus més antic més semblant a les gregues fins a la Dressel 1. En la forma D, segons Manacorda, encara hi ha segells en grec, sobretot a Orient. A més, a partir de les inscripcions distingeix una zona de producció en àmbit grec (Sicília) per a les gregues i un altre en àmbit llatí per a les inscripcions llatines. Creu que caldria abandonar la denominació massa global d'àmfora grecoitàlica per parlar de realitats massa heterogènies. La forma A és la que ens toca estudiar perquè és la que presenta segells en llengua grega i el seu origen podria ser Sicília o la Magna Grècia. Els pocs paral·lels que hem trobat d'aquests segells són d'origen sicilià. Això sí, totes corresponen a una mateixa cronologia: s. III a.C. i s'han trobat a Pontós, Empúries, Ullastret a l'Empordà i a Guissona i Isona, terres de ponent.⁵ El segell que presenten, un nom propi de vegades en nominatiu i de vegades en genitiu, cal situar-lo en el procés de producció abans que en el de distribució.⁶

1.1. Pontós (Alt Empordà)

1.1.1. Ansa d'àmfora trobada a l'estança 3, de la casa 1, d'ús cultural, destinada potser al sacrifici o ensinistrament de gossos (núm. d'inv.

³ E.L. Will, "Greco-Italic amphoras", *Hesperia* 3 vol. 51 (1982), pp. 338-357.

⁴ D. Manacorda, "A proposito delle anfore cosidette greco-italiche: una breve nota", *Recherches sur les amphores grecques*, BCH sup.13 (1986), pp. 581-586.

⁵ En la nostra investigació de totes les inscripcions gregues de Catalunya, hem localitzat segells en llengua grega en aquest tipus d'àmfora només en aquestes localitzacions, però això no vol dir que no n'hi hagi grecoitàlques en altres llocs, que sí que n'hi ha, però publicades o que tinguin segell no n'hem trobat cap més de moment.

⁶ D. Manacorda, "A proposito...", nota 21, p. 584.

10032). Aquesta ansa presenta un segell rectangular amb una inscripció en llengua grega, un nom propi en genitiu, probablement el nom de l'amo del taller.⁷

Podem datar l'àmfora i la inscripció en el s. III a.C. tant pel context arqueològic com per la paleografia: la K és irregular, la O minúscula, la Σ és semilunar, la M té els traços externs oblics i molt separats i la Υ és regular.⁸

Dimensions: Ansa: 20 x 5 cm.; segell: 1,5 x 5 cm.; lletres: 0,4 x 1 cm.

Text: ΚΟΣΜΟΥ

Traducció: "(Del taller) de Cosmos"

Bibliografia: Inèdita

1.1.2. Àmfora sencera trobada en la sitja 101, probablement votiva, que presenta un segell a ambdues anses amb el mateix nom en genitiu. La data igual com l'anterior en el segle III a.C. Pel que fa a la paleografia podem destacar el fet que la inscripció té dues lletres en negatiu que són la mateixa: la N; la Δ és boca avall; la P no presenta l'ull tancat, l'Ω és quadrada i també és del revés; la O és regular i la Σ té els traços gairebé horitzontals.

Dimensions: Àmfora: 89 cm. d'alçada; segell a: 8 x 2 cm. i les lletres fan 0,5-1 cm.; segell b: 10 x 1 cm. i les lletres són de 0,4-0,9 cm.

Text: [A]ΝΔΡΩΝΟΣ

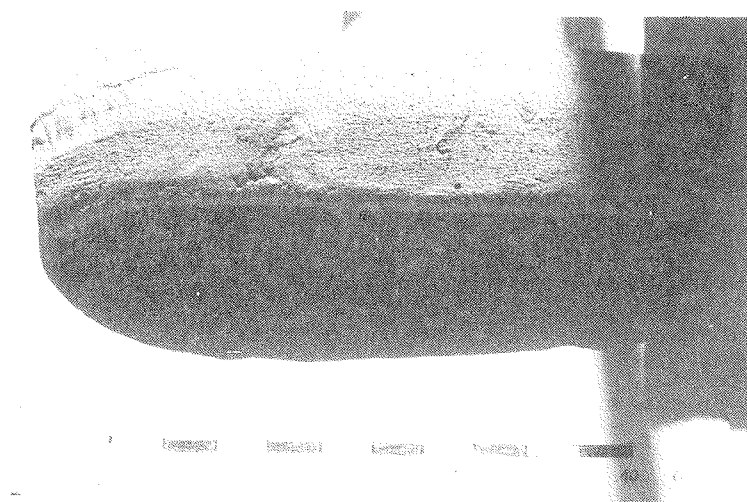
Traducció: "(Del taller) d'Andron".

⁷ Per les marques d'aquest tipus d'àmfora hem consultat: O. et J. Taffanel, "Marques d'amphores trouvées au Cayla de Mailhac (Aude)", *Gallia* 5 (1947), fasc. 1, pp. 143-146; F. Benoit, "Typologie et épigraphie amphoriques", *Riv. Studi Liguri* 23 (1957), pp. 246-285; J.P. Joncheray, *Nouvelle classification des amphores découvertes lors de fouilles sous-marines. Cahiers d'archéologie subaquatique*, Fréjus 1976; H. Blank, "Der Schiffsfund von der Secca di Capistello bei Lipari", *Mitteilungen des Deutschen Archaeologischen Institut (Roemische Abteilung)* 85 (1978), fasc. 1, pp. 91-111 i lám. 65; Y. Solier, "Découverte d'inscriptions sus plomb en écriture ibérique dans un entrepot de Pech Maho (Sigean)", *RAN* 12 (1979), pp. 55-123; E. L. Will, "Greco-Italic amphoras" (1982), pp. 338-357; M. Cavalier, *Les amphores du VI au IV siècle dans les fouilles de Lipari*, Nàpols 1985; Ch. van der Mersch, "Productions magno-grecques et siciliotes du IV s. av. J.C.", *BCH* 13 (1986), pp. 567-580; D. Manacorda, "A proposito...", pp. 581-586, esp. 583-585. Sobretot l'article que més útil ens ha estat és el de J. Y. Empereur et A. Hesnard, "Les amphores hellénistiques", *apud* "Céramiques hellénistiques et romaines", II *ALUB* 331 (1987), pp. 9-71.

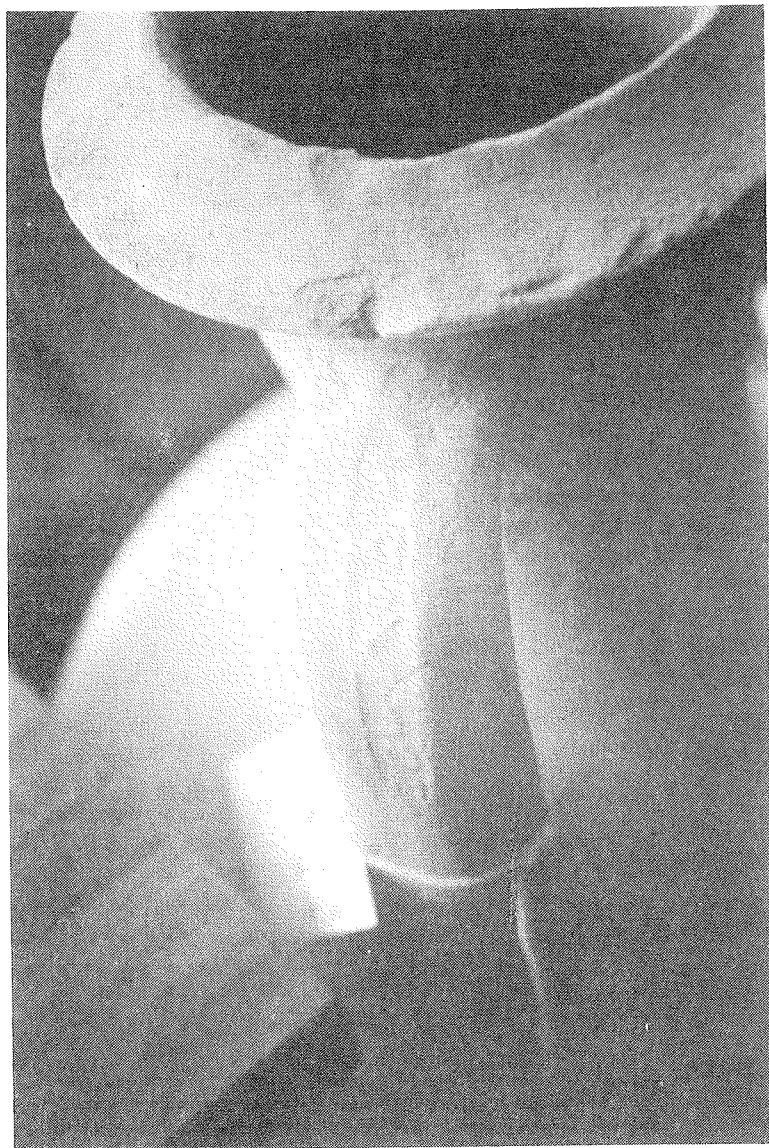
⁸ Per a la paleografia hem seguit sobretot a L.H. Jeffery, *The local Scripts of Archaic Greece*, Oxford 1961; i a M. Guarducci, *Epigrafia Greca*, I, Roma, 1969-78.

PONTÓS (1.1.1.)

PONTÓS (1.1.3.)

PONTÓS (1.1.2.)

Bibliografia: Inèdita.

La inscripció és de difícil lectura, però hem localitzat un paral·lel d'aquest nom a Tripolitània: ANΔPΩ(νος) que se sap que prové de Sicília, de la Secca di Capistello, a la necròpoli d'Alèria. De Sicília és també un segell en llatí: Q. Antro, i no seria estrany que es tractés del mateix fabricant si tenim en compte d'altres exemples de fabricants que segellaven primer en grec i després en llatí, també a Sicília com Γαιος Αριστων - C. Aristo⁹ i fins i tot D(ecimus) Au(fidius) o Av(ilius) - Δεκμος Αυφιδιος ο Αυιλιος.¹⁰

1.1.3. Ansa d'àmfora (núm. 11052) trobada a la casa 2. Presenta un segell en llengua grega, és el final d'un nom propi masculí, també com les anteriors.¹¹ És datable al s. III a.C. també com la resta. Pel que fa a la paleografia podem observar que la Ω és regular, la I és més alta que la resta, les dues Π són irregulars, la O minúscula i la Υ està en negatiu.

Dimensions: Ansa: 15 cm. de llarga x 2 cm. diàm.; segell: 4,5 x 1 cm.; lletres: 0,2-0,7 cm.

Text: [---]ΩΠΠΟΥ

Bibliografia: Inèdita.

1.1.4. Fragment de coll i d'ansa d'àmfora (núm. 10204) trobada a la zona 10, sector 8 en una casa domèsticofamiliar, en el nivell d'abandonament. Datable en el s. III a.C. El segell en llengua grega només té dues lletres, la M té el traç intern de la mateixa llargada que els traços externs, i la O és més petita. Probablement és l'inici d'un nom propi masculí com les anteriors.

Dimensions: Ansa: 6 cm. llarg.; segell: 3,1 x 1,5 cm.; lletres: 0,7 i 0,9 cm.

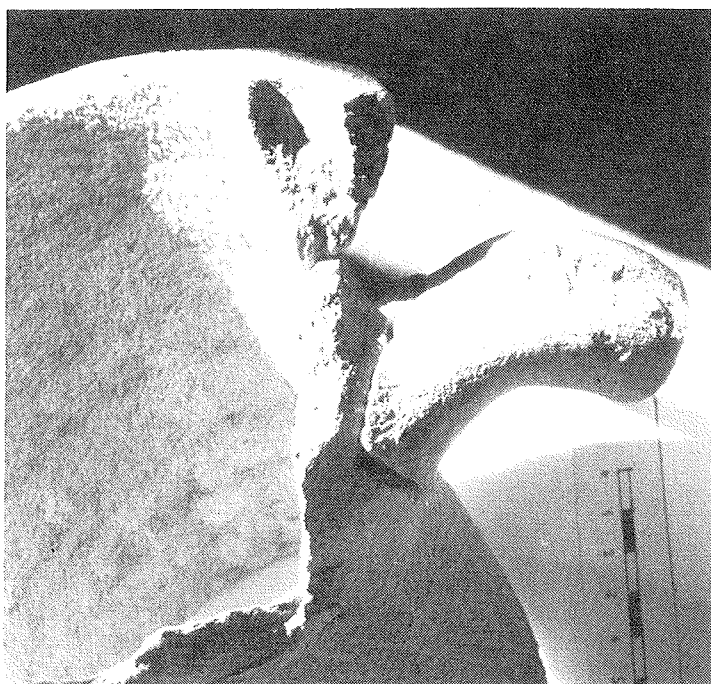
Text: MO[---]

Bibliografia: Inèdita

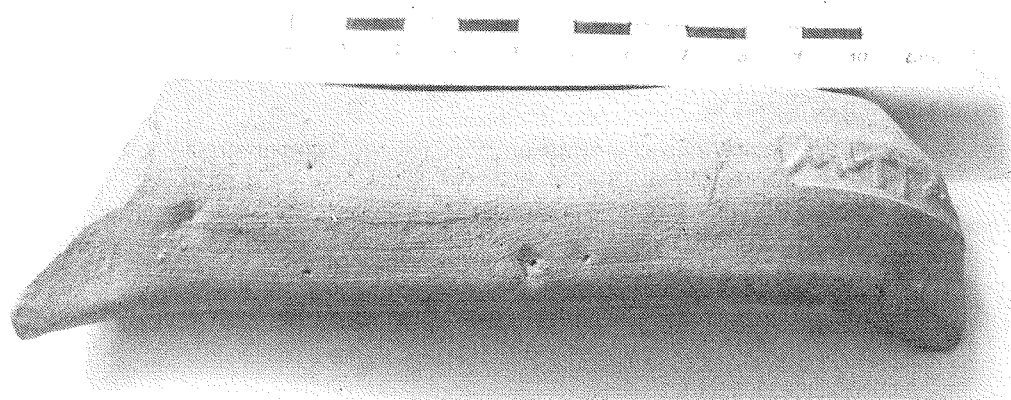
⁹ J. Y. Empereur et A. Hesnard, "Les amphores hellénistiques", pp. 27 i 28 i la bibliografia de les notes 122 i 125; ja havia citat aquest exemple D. Manacorda, "A proposito...", p. 584.

¹⁰ F. Benoit, "Typologie et epigraphie...", pp. 260-261.

¹¹ Hi ha a Empúries (núm. d'inv. 1086) un final de nom semblant en una ansa d'àmfora estudiada per M. Almagro a *Las inscripciones ampuritanas griegas, ibéricas y latinas*, n° 34, p. 46 amb una fotografia força dolenta.

PONTÓS (1.1.4.)

ULLASTRET (1.2.1.)

1.2. Ullastret (Baix Empordà)

1.2.1. Fragment d'ansa d'àmfora amb segell rectangular trobada al Sud en el Tall int. Frigoleta, Torre 2 Hab. 2, E-VI, Sector C-D, en la campanya de 1961-62 (núm. d'inv. 2859). Pel que fa a la paleografia cal remarcar que la N és en negatiu i les A presenten la barra del mig semicircular. És l'inici d'un nom propi.

Dimensions: Ansa: 16 x 4,2 x 2,5 cm.; segell: 4 x 1 cm. Lletres: 0,8-1 cm.

Text: ANTA[---]

Bibliografia: Inèdita.

1.2.2. Fragment d'ansa d'àmfora. Es va trobar també en el Tall int. Frigoleta, Torre 2 E-IV S.N., Sector E. F. durant la mateixa campanya de 1960-61 (núm. d'inv. 2845). Pel que fa a la paleografia remarcuem que la O és més petita que les altres lletres, la I i la II són regulars i que la Υ s'intueix més que no es veu. Pot ser el final d'un nom propi i que la I en realitat sigui una de les barres d'una Π. I tindríem un mateix final que la 1.1.3. de Pontós i la 1.3.1. d'Empúries.

Dimensions: 15 x 4,5 x 2,6 cm.; lletres: 1,5-2 cm.

Text: [---]IIIOΥ

Bibliografia: Inèdita.

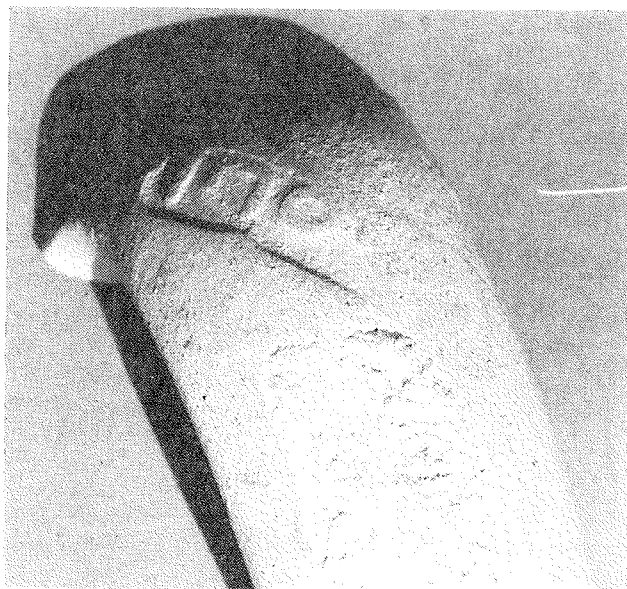
1.2.3. Fragment d'ansa d'àmfora amb segell rectangular, trobat en el Tall int. Frigoleta, Torre 2 E-II, Sector E. F. en la campanya de 1960-61 (núm. d'inv. 2593). Potser és l'inici d'ANTA com la 1.2.1.

Dimensions: 5 x 4 cm.; lletres: 1,5 cm.

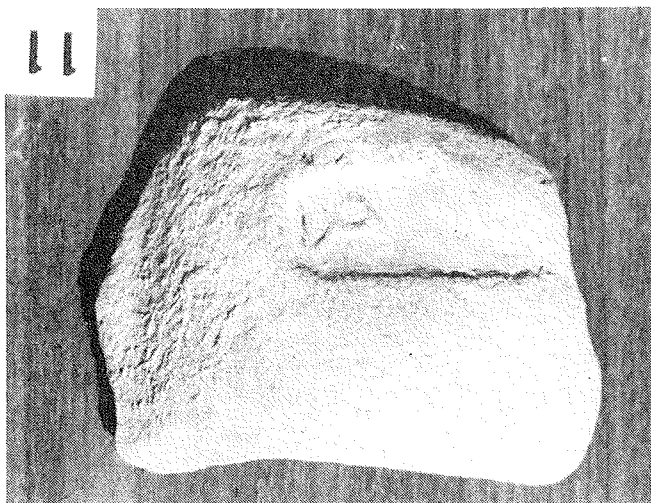
Text: A[---]

Bibliografia: Inèdita

1.2.4. Fragment d'ansa d'àmfora amb segell rectangular. Trobada en la campanya de 1960-61, en la muralla S.E. davant el 2n Bancal Sub. E-III

ULLASTRET (1.2.2.)

ULLASTRET (1.2.3.)

(núm. d'inv. 2592). La paleografia d'aquest segell és diferent de les altres peces: la M és molt regular i la A té la barra central completament horitzontal. L'última lletra visible, pot ser una I, una Γ i fins i tot una Π. Podria fins i tot ser un segell llatí.

Dimensions: 10,2 x 4 x 2,5 cm.; lletres: 1-1,5 cm.

Text: MAI[---]

Bibliografia: Inèdita.

1.2.5. Fragment d'ansa d'àmfora del tipus grecoitàlica trobada a l'àrea 22/23 E-II en el Predi Subirana el 4 de gener de 1972 (núm. d'inv. 3605).

Dimensions: 4 x 1,7 cm.; segell: 2 x 1,6 cm.; lletres: 1,5-1,8 cm.

Text: ΒΙΩ[ΤΟΣ]

Bibliografia: Inèdita.

Segons H. Blanck,¹² aquesta abreviatura és de Βιωτος. La Β té els traços regulars, igual com la Ι i la Ω.

1.3. Empúries

1.3.1. Estampeta rectangular impresa en una ansa d'àmfora, trobada el 7 de desembre de 1957 en un abocador del s. II a.C. de la muralla sud de la necròpoli (núm. d'inv. 1086). Actualment està perduda. Les lletres són molt regulars i la O com sempre més petita.

Dimensions: 7,4 x 4,1 cm. de diàm.; segell: 5,4 x 1,4 cm.

Text: [---]ΩΠΠΟΥ

Bibliografia: M. Almagro, *Las Inscripciones ampuritanas griegas, ibéricas y latinas*, nº 34, p. 46.

¹² H. Blanck, "Der Schiffsfund von der Secca di Capistello bei Lipari", *Mitteilungen des Deutschen archaologischen Instituts. Roemische Abteilung Band 85* (1978) 1. Faszikel, pp. 91-111, esp. pp. 96 i 97 i lám. 65.

ULLASTRET (1.2.4.)

ULLASTRET (1.2.5.)

1.4. Guissona (La Segarra)

1.4.1. Ansa d'àmfora trobada en la Plaça de Bell-Pla i conservada en el Museu de Guissona, sense número d'inventari, en la vitrina 25. En aquesta vitrina hi havia d'altre material d'importació grec, provinent possiblement d'Emporion.¹³

Dimensions: Segell: 6 x 2 cm.; lletres: 0,5-0,6 cm.

Text: NOTM[---]

Bibliografia: Inèdita.

1.5. Isona (Pallars Jussà)

1.5.1. Ansa d'àmfora d'origen tirrènic, conservada en el Museu d'Isona, va ser trobada en la primera campanya de restauració de la muralla d'Isona (1992), en un context massa ampli cronològicament, però datable en el s. III a.C pel volum d'àmfores trobat en la campanya de l'any 1993, que incloïa últimes grecoitàliques i primeres Dressel 1. El segell, rectangular, només presenta el final d'un nom en genitiu. Pel que fa a la paleografia comentarem que la A té la barra central circular com gairebé la resta de segells que presentem, la X presenta les barres inferiors molt separades, la O és més petita que la resta de lletres i la P i la Y són regulars.

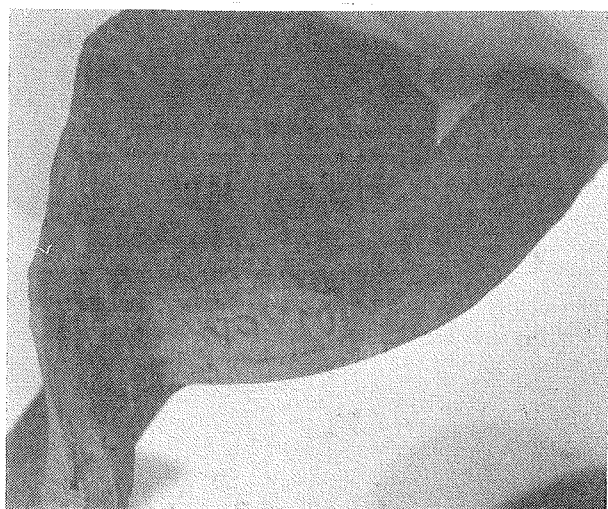
Dimensions: Segell: 3 x 1 cm.; lletres: 0,6-0,9 cm.

Text: [---]APXOY

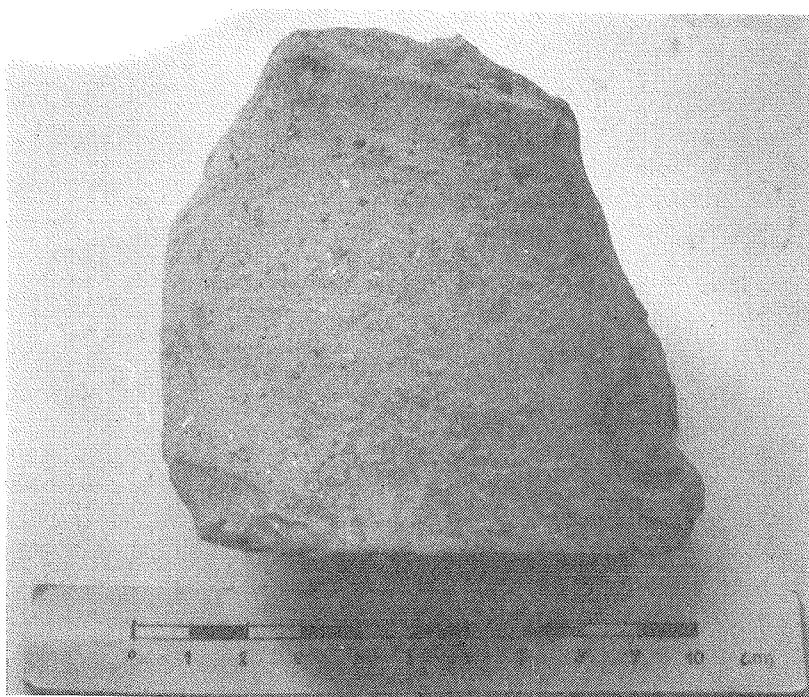
Bibliografia: M. Morán, "Anforas romanas en Ilerda y Aeso", *Revista d'Arqueologia de Ponent* 4 (1994), pp. 205-215, esp. 206, 207 i fig. 2.

La fotografia és molt bona. Encara no hem pogut anar a veure la peça.

¹³ La bibliografia més recent sobre Guissona és: J. Colominas, "El poblado ibérico de Guissona", *Ampurias* 3 (1941), pp. 35-38; G. Fabre, - M. Mayer - I. Rodà, *Les inscriptions romaines de Catalogne. II Lleida*, París 1985, especialment els capítols de Guissona i Isona; J. Pera i Isern, *La romanització a la Catalunya interior: Estudi historicoarqueològic de Ileso i Sigarra i el seu territori*, Tesis doctoral, Bellaterra 1993; J. Guitart i Duran - J. Pera, "La ciutat romana de Ileso (Guissona, La Segarra)", *Actes del XIV Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica*, II, Tarragona 1993; pel que fa al material d'origen grec *uid.* N. Maluquer de Motes, *Ceràmica de St. Valentín en Ullastret*, p. 435; P. Rouillard, *Les grecs et la Péninsule Ibérique*, París 1991. Entre aquest material d'origen grec, vam veure un plat de campaniana B amb un esgrafiats sota la base en grec: ΑΤΤΑΛΟΣ, publicat com un grafit llatí per F. Lara Peinado, *Epigrafia romana de Lérida*, Lleida 1973, nº 51, p. 132 i lám. XXV.

GUISSONA (1.4.1)

PONTÓS (2.1.1.)

2. ÀMFORES MASSALIOTES

El segon grup d'àmfores que estudiarem aquí són les anomenades massaliotes;¹⁴ provenen la majoria de Roses (del Barri Helenístic), d'Ullastret, d'Empúries i de Pontós. Els fragments d'aquest tipus d'àmfora que apareixen en els nivells corresponents a finals del s. IV i segle III, són fragments d'exemplars de panxa ovoide, coll llarg i cilíndric i vora en quart de cercle, la forma 3 de M. Py,¹⁵ encara que algunes poden ser d'àmfores de panxa esfèrica i coll curt. Les vores que els corresponen són del tipus 8 de Py.¹⁶

2. 1. Pontós

2.1.1. Fragment de coll d'àmfora massaliota, de forma 3 de Py trobada l'any 1975 i publicada després amb altres fragments d'àmfora massaliota l'any 1982. Presenta un segell circular amb la marca del terrissaire. És datable en el s. III a.C. La lletra és completament regular i l'única particularitat és que la barra vertical interior no sobresurt del cercle.

Dimensions: Ansa: 10 x 13 cm.; segell: 2 cm. de dià.; lletra: 1,7 cm.

Text: ϕ

Bibliografia: M. A. Martín, "Primera campaña de excavaciones en el yacimiento de Mas Castellà de Pontós", *Rev. de Girona* 74 (1976), p. 11; *id.*, "Aportació de les excavacions de Roses a l'estudi del comerç massaliota a l'Alt Empordà, en els segles IV-III a.C", *Cypsela* 4 (1982), pp.113-122, esp.119 i 121 i fig.1.

Hem trobat paral·lels d'aquest segell en altres àmfores massaliotes del Llenguadoc, els voltants de Marsella, etc.¹⁷

¹⁴ Pel que fa al comerç i la difusió en general d'aquest tipus d'àmfora és molt interessant el recull *Les amphores de Marseille grecque. Chronologie et diffusion (VIe-ler s. av. J. C.)* fet per M. Bats a Études Massaliètes 2, Lattes 1990.

¹⁵ M. Py, "Quatre siècles d'amphore massaliète. Essai de classification des bords", *Figlina* 3 (1978), p. 1.

¹⁶ M. Py, "Quatre siècles d'amphore massaliète. Essai de classification des bords" *Figlina* 3 (1978), fig. 2.

¹⁷ Per trobar paral·lels a tots els segells d'àmfora que recollim aquí, hem buscat en els següents treballs sobre la zona d'influència de les àmfores massaliotes: O. et J. Taffanel, "Marques d'amphores trouvées au Cayla de Mailhac (Aude)", *Gallia* 5 (1947) fasc. 1, pp. 143-146; F. Benoit, "Amphores et céramique de l'épave de Marseille", *Gallia* 12 (1954) fas. 1, pp. 35-54; *id.*, "Typologie et épigraphie...", pp. 246-285; *id.*, "L'épave du Grand Conglué", *Gallia suppl.* 14 (1961); A. Bouskaras, "Rapport sur les recherches sous-marines en 1962", *B. Soc. Arch. de Béziers* 4e série 29 (1962); dins del recull *Les amphores de Marseille grecque...* hi

2.1.2. Fragment de coll d'àmfora del s. III a.C. trobada superficialment. Té un segell en llengua grega, probablement el començament d'un nom propi. Les lletres estan lligades entre elles. Actualment està perdut i només se'n conserva un dibuix.

Text: ΔΙΩ[---]

Bibliografia: Inèdita.

2.2. Roses (Alt Empordà)

2.2.1. Fragment de coll d'àmfora massaliota del s. III a.C., conservada al Museu Arqueològic de Girona (núm. d'inv. 14840) que presenta una marca de terrisser, una sola lletra invertida, dins de cartela circular.

Dimensions: 11,5 x 19 ø x 2,5 ø cm.; lletra: 1,8 cm.

Text: K

Bibliografia: M.A. Martín, "Aportació...", p. 115, n° 6 i fig. 5,6. I. Canós, "Revisió de les inscripcions gregues conservades a Girona", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* XXXVII (1996-97), pp. 639-653, esp. 646 i fig. 14.

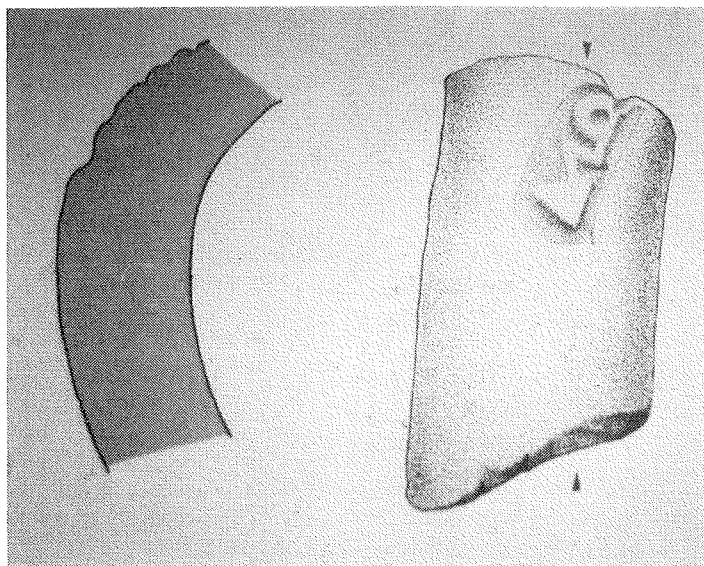
2.2.2. Aquest fragment presenta una marca dins de cartela circular i procedeix de Roses, de l'Espai entre els Talls 11 i 12, sector Sud. Es va trobar el juliol del 1963. Es conserva en el MAG (núm. d'inv. 14841). El text és tan breu com l'anterior. Només es tracta d'una lletra, marca de terrisser, amb paral·lels a Ensérune, Moulin (Peyrac-de-Mer) i Cayla de Mailhac.¹⁸

Dimensions: 13 x 15 x 1,5 ø x 1,8 cm. gruix; lletra: 1,5 cm.

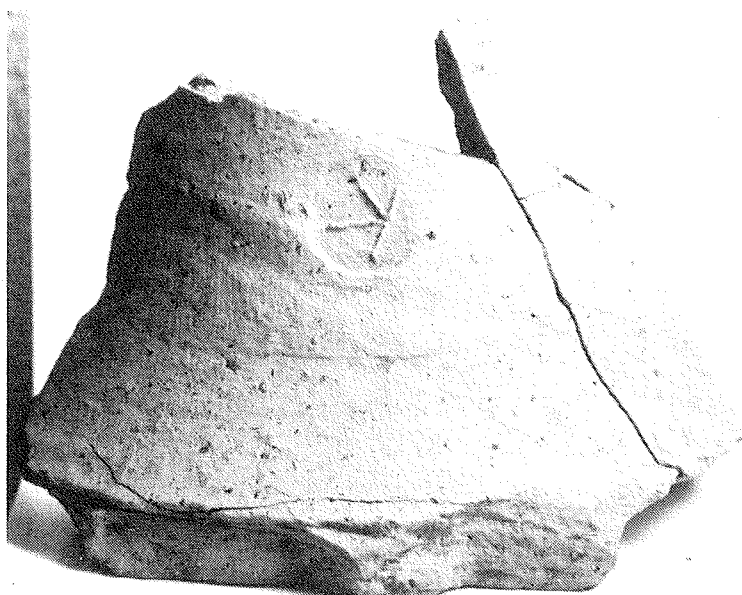
Text: X

hem trobat un article amb referència als segells d'aquest tipus d'àmfora: L. Long, "Objets isolés et gisements sous-marins du littoral français méditerranéen", esp. p. 32. Els segells provenen d'Agde i les àmfores són del tipus 4 (s. V-IV a.C.) una mica anteriors a la que estem estudiant. Hi trobem, però, la mateixa marca: Φ en un parell d'aquestes àmfores; l'article on hi ha més segells és: M. Passelac, G. Rancoule et Y. Solier, "La diffusion des amphores massaliètes en Languedoc occidental et sur l'axe Aude-Garonne", *Les amphores...*, pp.131-152, esp. 146-149.

¹⁸ O. et J. Taffanel, "Marques d'amphores...", pp.143-144, fig. 2, n° 6; M. Passelac, G. Rancoule et Y. Solier, "La diffusion des amphores...", làm. 11 n° 6, làm. 13 n° 5 a 8 i làm. 14 n° 3 a 5.

PONTÓS (2.1.2.)

ROSES (2.2.1.)

Bibliografia: M.A. Martín, "Aportació...", p. 115, nº 4 i fig. 5,4. I. Canós, "Revisió de les inscripcions gregues conservades a Girona", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* XXXVII (1996-97), pp. 639-653, esp. 646.

2.2.3. Aquest fragment també va ser trobat el juny del 1963 al Tall 4B. Es conserva en el MAG (núm. d'inv. 14842). Té dues lletres esgrafiades. La primera resta de lletra podria ser la barra dreta inclinada d'una N, i la A que es veu més clara té la barra central partida. Aquest tipus d'A apareixen en alguns segells de Ensérune, Moulin i Pech Maho.¹⁹

Dimensions: 10,1 x 7,5 x 2,4 cm.; lletres: 1-1,5 cm.

Text: [---]NA

Bibliografia: M.A. Martín, "Aportació...", p. 115, nº 3 i fig. 5,3. I. Canós, "Revisió de les inscripcions gregues conservades a Girona", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* XXXVII (1996-97), pp. 639-653, esp. 646.

2.2.4. Aquesta peça també va ser trobada en les excavacions de Roses el juny de 1963 en el Tall 4B. Es conserva en el MAG (núm. d'inv. 14843). Té la mateixa cronologia que les anteriors i presenta un segell dins de cartela ovalada, igual als trobats a Pech Maho i Moulin.²⁰

Dimensions: 8,1 x 11 x 2 cm.; lletra: 2,5 cm.

Text: E

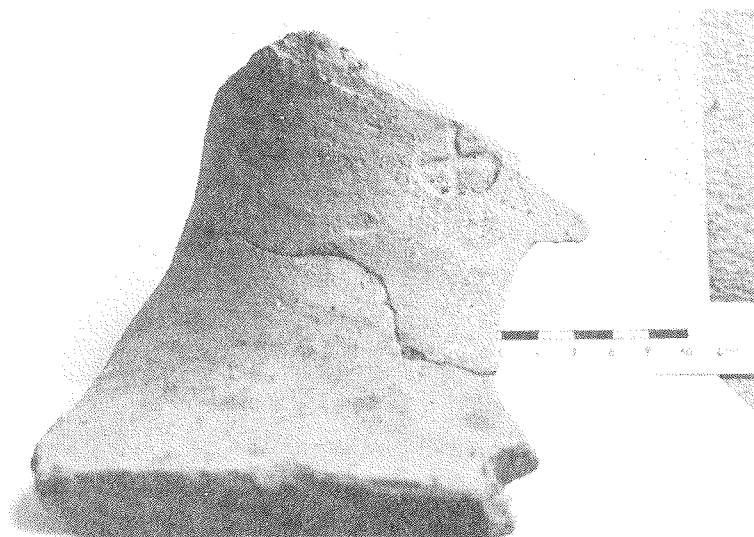
Bibliografia: M.A. Martín, "Aportació...", p. 115, nº 2 i fig. 5,2. I. Canós, "Revisió de les inscripcions gregues conservades a Girona", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* XXXVII (1996-97), pp. 639-653, esp. 646.

2.2.5. Aquest fragment de coll d'àmfora massaliota, es va trobar a les excavacions de Roses, al carrer al N. del Cardo, davant del tall 19, E. III. el 1964. Es conserva en el MAG (núm. d'inv. 14844). Té un segell a la base del coll, dins de cartela circular, les dues lletres estan nexades i invertides.

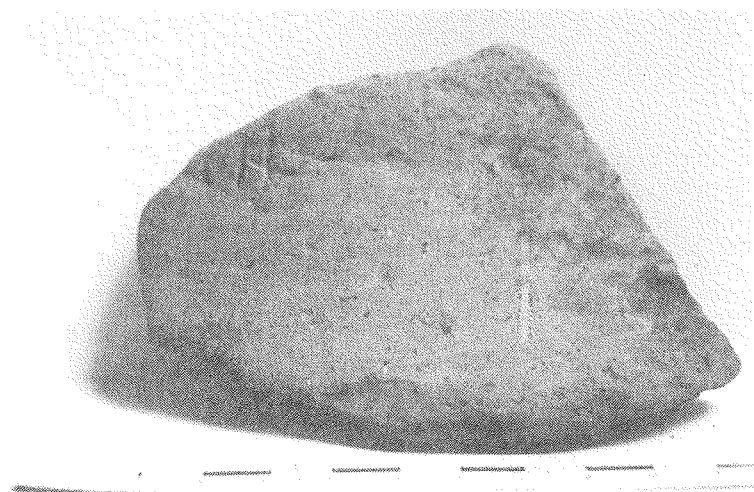
Dimensions: 6 x 13 x 2 cm.; segell circular: 2,4 cm. de diàm.; lletres: 1,5-1,6 cm.

¹⁹ M. Passelac, G. Rancoule et Y. Solier, "La diffusion des amphores...", l'âm. 11 nº 1 i 2 i 13, l'âm. 12 nº 1 i 2.

²⁰ M. Passelac, G. Rancoule et Y. Solier, "La diffusion des amphores...", l'âm. 11 nº 14 i l'âm. 12 nº 8 i 9.

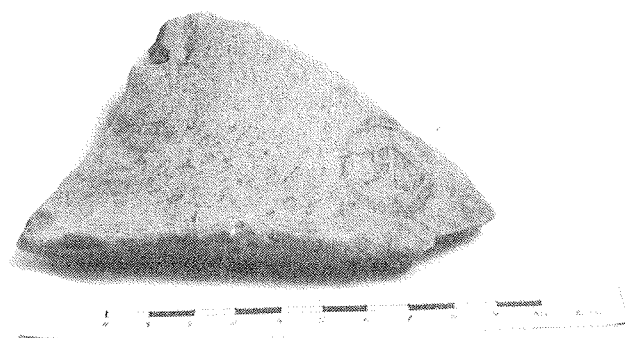
ROSES (2.2.2.)

ROSES (2.2.3)

ROSES (2.2.4.)

ROSES (2.2.5.)

Text: Γ A

Bibliografia: M.A. Martín, "Aportació...", p. 115, nº 5 i fig. 5,5. I. Canós, "Revisió de les inscripcions gregues conservades a Girona", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* XXXVII (1996-97), pp. 639-653, esp. 646.

2.2.6. Aquest altre fragment de coll d'àmfora massaliota, trobat en el Tall 4A de les excavacions fetes a Roses el maig del 1963, es conserva en el MAG (núm. d'inv. 14845). Presenta, com les altres, un segell de terrisser prop de la unió entre el coll i el cos de l'àmfora, amb paral·lels de Moulin i Montlaurès.²¹

Dimensions: 11,7 x 9 x 1,5 cm.; lletres: 2,4 i 1,7 cm.

Text: Δ

Bibliografia: M.A. Martín, "Aportació...", p. 115, nº 1 i fig. 5,1. I. Canós, "Revisió de les inscripcions gregues conservades a Girona", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* XXXVII (1996-97), pp. 639-653, esp. 646.

2.3. Ullastret

2.3.1. Fragment de coll d'àmfora massaliota amb segell rectangular, semblant al nº 73 del MAG. Es va trobar al Tall K, en el Carrer Transversal extrem NO, E-IV, Camp Alt Sagrera en la campanya 1958-59, i es conserva en el museu monogràfic d'Ullastret (núm. d'inv. 2677). El segell té els mateixos paral·lels que el nº 2.2.1. de Roses.

Dimensions: 7 x 1,2 cm.; lletra: 1,9 cm.

Text: E

Bibliografia: Inèdita.

²¹ O. et J. Taffanel, "Marques d'amphores...", pp. 143-144, fig. 2 nº 1; M. Passelac, G. Rancoule et Y. Solier, "La diffusion des amphores...", lám. 11 nº 11 i 12, lám. 12, nº 4, 5, 6 i 7 i lám. 13 nº 14.

ROSES (2.2.6.)

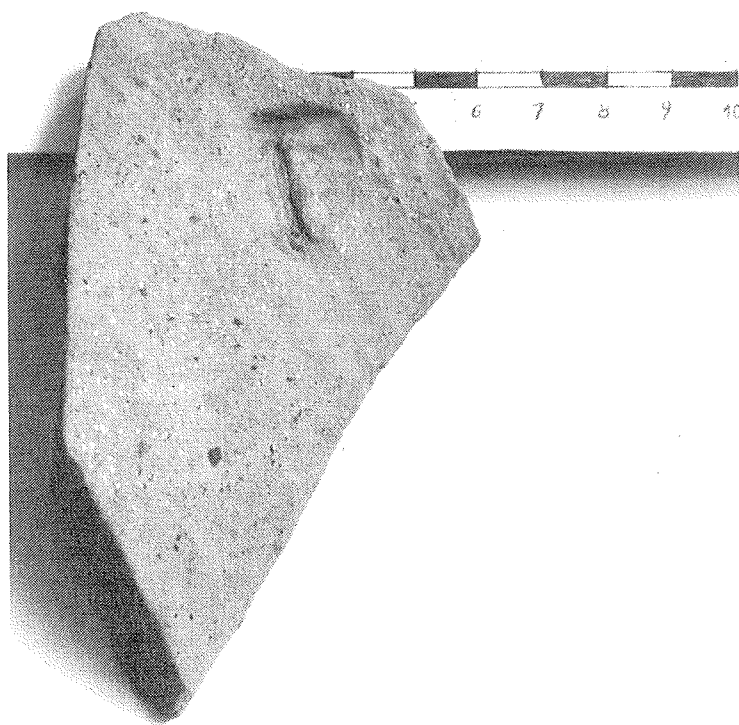
2.4. Empúries

2.4.1. Segell en coll d'àmfora massaliota, conservada no se sap on. L'única referència que en tenim és la bibliografia. Hi ha paral·lels d'aquest segell a Moulin.²²

Dimensions: Lletres 0,2 cm.

Text: Ω

Bibliografia: M. Almagro, *Las Inscripciones...*, nº 57 i add.10 p. 5.

ULLASTRET (2.3.1.)

²² M. Passelac, G. Rancoule et Y. Solier, "La diffusion des amphores...", l'Ann. 13 n° 9 i 10.